

KORKEIMMASTA OIKEUDESTA – FRÅN HÖGSTA DOMSTOLEN

KKO:2018:67: Velallisen rikos – Velkojansuosinta – Vahingonkorvaus – Kuittaus – Kuittaus konkurssissa

A oli myynyt X Oy:n edustajana sen liiketoiminnan toiselle omistamalleen yhtiölle.

Kauppahinta oli suoritettu kuittaamalla A:n saatavia X Oy:ltä. Myöhemmin X Oy oli asetettu konkurssiin ja A oli takaajana maksanut X Oy:n velkoja pankille.

Konkurssipesä vaati A:lta velkojansuosintaa koskevan rikosasian yhteydessä myydyin omaisuuden arvon suuruisista vahingonkorvausta. A vaati puolestaan, että hän saa takautumissaatavallaan kuitata konkurssipesälle maksettavaa vahingonkorvausta.

Vaikka X Oy:n konkurssi ei ollut rauennut vaan sitä oli jatkettu julkisselvityksenä, velkojansuosinnalla toisille velkojille aiheutettu vahinko määräytyi sen mukaan, mitä näiden arvioitiin saavan jako-osuuksina, jos rikosta ei olisi tehty ja velallinen olisi rikoksentekopäivänä asetettu konkurssiin. (Ään.) Ks. KKO 1998:53 KKO 1998:82

A:lla oli oikeus kuitata takautumissaatavallaan konkurssipesälle maksettavaa vahingonkorvausvelkaansa.

RL 39 luku 6 §

RL 39 luku 9 §

KonkL 6 luku 1 §

(D: R2015/733, T: 1979, ECLI:FI:KKO:2018:67)

Asian käsittely alemmissa oikeuksissa

Pohjois-Savon käräjäoikeuden tuomio 29.10.2014 nro 14/142949 ja Itä-Suomen hovioikeuden tuomio 25.6.2015 nro 15/127892 kuvataan tarpeellisilta osin Korkeimman oikeuden ratkaisussa.

Asian ovat ratkaisseet käräjäoikeudessa käräjätuomari *Leena Ruuskanen* ja lautamiehet ja hovioikeudes-

sa hovioikeuden jäsenet *Heimo Kiviranta, Merja Lahti* ja *Anne Karhu*.

Muutoksenhaku Korkeimmassa oikeudessa

Konkurssipesälle myönnettiin valituslupa.

Konkurssipesä vaati valituksessaan, että hovioikeuden tuomiota muutetaan niin, että A:n vahingonkorvausvelvollisuus konkurssipesälle korotetaan 19 101,20 eurosta 25 000 euroksi ja että hovioikeuden tuomio kumotaan siltä osin kuin A on oikeutettu kuittaamaan vahingonkorvausvelkaa omalla konkurssisaatavallaan.

A vaati, että konkurssipesän valitus hylätään.

Korkeimman oikeuden ratkaisu

Perustelut

Asian tausta ja kysymyksenasettelu

1. A:n syyksi on hovioikeuden lainvoimaisella tuomiolla luettu velkojansuosinta. A oli ollut konkurssiin 16.5.2013 asetetun X Oy:n (jäljempänä myös yhtiö) tosiasiallisen määräysvallan käyttäjä. Hän oli 20.10.2012 luovuttanut X Oy:n liiketoiminnan omistamalleen Y Oy:lle ja tässä yhteydessä tietoisena X Oy:n maksukyvyttömyydestä ja suosiakseen itseään yhtiön muiden velkojien kustannuksella kuitannut liiketoiminnan kauppahinnan 25 000 euroa maksetuksi hänellä X Oy:ltä olleita palkka- ja lainasaatavia vastaan.

2. X Oy:n konkurssipesä on rikosasian yhteydessä esittänyt kauppahintaa vastaavan 25 000 euron vahin-

gonkorvausvaatimuksen. A on kiistänyt vaatimuksen perusteen ja määrän. Lisäksi A on vaatinut, että hän saa kuitata konkurssipesälle maksettavaa vahingonkorvausvelkaansa omalla X Oy:ltä olevalla, pääomaltaan yhteensä 16 032,26 euron suuruisella konkurssisaatavallaan. Kyseinen saatava perustui siihen, että hän oli takauksen johdosta maksanut 10.5.2013 ja 2.10.2013 yhtiön velkoja pankille.

3. Käräjäoikeus on katsonut A:n aiheuttaneen rikoksellaan X Oy:n konkurssipesälle 25 000 euron suuruisen vahingon ja hylännyt A:n kuittausvaatimuksen. Käräjäoikeus on perustellut ratkaisuaan sillä, että A:lla on omien saataviensa osalta oikeus konkurssipesästä mahdollisesti kertyvään jako-osuuteen. Koska mahdolliseen jako-osuuteen perustuva A:n vastasaatava ei ollut erääntynyt, sitä ei voinut käyttää kuittaukseen.

4. Hovioikeus on vahingon määrän osalta katsonut, että velallisen toisille velkojille velkojansuosinnalla aiheuttama vahinko määräytyy sen mukaan, mitä nämä olisivat jako-osuuksina saaneet saatavilleen, jos rikosta ei olisi tehty ja velallinen olisi asetettu rikoksentelempäivänä konkurssiin. Vähennettyään X Oy:llä ennen rikoksen tekemistä 20.10.2012 arviolta olleiden varojen määrästä arvioidut konkurssikustannukset hovioikeus katsoi, että ilman velkojansuosintaa X Oy:n velkojille olisi konkurssissa kertynyt 26 prosenttia niiden saatavien määrästä. Muille velkojille aiheutuneen vahingon määräksi hovioikeus on katsonut, kun otetaan huomioon A:n oman saatavan jako-osuus, 19 101,21 euroa.

5. A:n kuittausvaatimuksen johdosta hovioikeus on todennut, että A:n vahingonkorvausvelvollisuus oli syntynyt ennen yhtiön asettamista konkurssiin. A:lla oli oikeus käyttää kuittaukseen omaa takautumisoikeuteen perustuvaa konkurssisaatavaansa eikä vain sitä määrää, jonka hän olisi oikeutettu saamaan jako-osuutena konkurssipesästä.

6. Korkeimmassa oikeudessa on konkurssipesän valituksen johdosta kysymys velkojansuosinnalla aiheutetun vahingon määrästä ja siitä, onko korvausvelvollisella oikeus kuitata konkurssisaatavallaan konkurssipesälle maksettavaksi määrättyä rikosperusteista vahingonkorvausvelkaa.

Vahingon määrä

Arvioinnin lähtökohdat

7. Korkein oikeus on oikeuskäytännössään (ks. KKO 1998:53 ja KKO 1998:82) katsonut, että velkojansuosinnalla muille velkojille aiheutettu vahinko määräytyy sen mukaan, mitä nämä olisivat jako-osuuksina saaneet saatavilleen, jos rikosta ei olisi tehty ja velallinen olisi rikoksentelempäivänä asetettu konkurssiin. Näin määrättyjen jako-osuuksien suuruudet taas riippuvat,

paitsi velallisen varojen ja velkojien saatavien määristä tuolloin, myös saatavien konkurssissa nauttimasta etuoikeudesta ja ajatellun loppuunsaatetun konkurssimenettelyn kustannuksista. Tämä korvattavan vahingon laskemistapa vastaa yleisiä periaatteita siitä, miten vahingonkorvauksen suuruus määritetään.

8. Edellä mainitut ennakkoratkaisut ovat koskeneet tilanteita, joissa konkurssi on rauennut. Kuten Korkein oikeus on ratkaisuisaan todennut, tällaisissa tapauksissa, joissa konkurssivalvontaa siis ei toimiteta eikä konkurssituomiota anneta, yksittäisen velkojan mahdollisuudet esittää tarkkaa selvitystä jako-osuutensa määräytymiseen vaikuttavista muista seikoista kuin omista saatavistaan ovat lähtökohtaisesti rajalliset. Tämä merkitsee sitä, että hänen vahinkonsa on määrättävissä vain oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:n (571/1948) perusteella ja ottaen tällöin huomioon, mitä yksittäisessä tapauksessa kohtuuden mukaan on ollut selvitetävissä.

9. Muissa kuin konkurssin raukeamistilanteissa asianomistajien puhevaltaa sekä rangaistus- että vahingonkorvausvaatimuksen osalta käyttää usein yksittäisten velkojien asemesta rikoslain 39 luvun 9 §:n 3 momentin nojalla konkurssipesän hallinto, jolla on oikeus saada korvaus yleiselle velkojataholle aiheutetusta vahingosta. Konkurssipesään velkojien tyydyttämiseen saatava vahingonkorvaus on jaettava samalla tavalla ja samassa etuoikeusjärjestyksessä kuin konkurssissa kertyvät varat muutenkin (HE 66/1988 vp s. 168). Korkein oikeus toteaa, että yksittäisellä velkojalla tai konkurssipesällä voi konkurssin vaiheesta riippuen olla rajalliset mahdollisuudet esittää tarkkaa selvitystä jako-osuuksiin vaikuttavista seikoista myös muissa kuin konkurssin raukeamistapauksissa. Tämä voi olla tilanne esimerkiksi silloin, kun konkurssi, kuten nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa, on jatkunut konkurssilain 11 luvun 1 §:ssä tarkoitettuna julkisselvityksenä. Vahingonkorvauksen määrä voidaan tällöin arvioida soveltamalla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:ssä 1.1.2016 saakka ollutta ja nykyisin saman luvun 2 §:n 3 momentin säännöstä.

Johtopäätökset vahingonkorvauksen määrästä

10. Korkein oikeus katsoo hovioikeuden tavoin, että myös tässä tapauksessa velkojansuosinnalla aiheutettu vahinko määräytyy sen mukaan, mitä muut velkojat olisivat saaneet, jos rikosta ei olisi tehty ja velallisyhtiö olisi rikoksentelempäivänä asetettu konkurssiin. Konkurssipesä ja A eivät ole Korkeimmassa oikeudessa perustellusti riitauttaneet hovioikeuden tuomiossa esitettyjä saatavien, varojen ja konkurssikustannusten eivätkä myöskään jako-osuuksien määriä. Näin ollen on katsottava, että muille velkojille kertymässä ollut

jako-osuuden määrä oli rikoksen johdosta vähentynyt 19 101,21 eurolla.

Kuittaus

Kuittauksen yleiset edellytykset konkurssissa

11. A on vaatinut saada kuitata vahingonkorvausvelkaansa omalla konkurssisaatavallaan. Kuittauksen yleisinä edellytyksinä ovat saatavien samanlaatuisuus, vastasaatavan perimiskelpoisuus ja saamisten vastakkaisuus. Velkojalla on laaja kuittausoikeus myös konkurssissa, jolloin sovelletaan konkurssilain 6 luvun säännöksiä. Konkurssissa velkojan oikeus kuittaukseen konkurssisaatavaansa vastaan ei ole rajoitettu vain hänelle kertyvään jako-osuuteen, vaan se koskee koko konkurssisaatavaa ja merkitsee siten huomattavaa etua velkojalle.

Saatavien samanlaatuisuus ja perimiskelpoisuus

12. Tässä tapauksessa kysymys on A:n vahingonkorvausvelasta ja hänen takautumisoikeuteen perustuvasta konkurssisaatavastaan, joten molemmat saamiset ovat rahasaatavia. Saatavien perimiskelpoisuudella tarkoitetaan sitä, että saatavasta voidaan oikeudenkäynnissä antaa suoritustuomio (KKO 2007:25, kohta 3). Yleensä kuitattavien saatavien tulee olla eräänä, mutta tästä vaatimuksesta on säädetty poikkeus konkurssilain 6 luvun 1 §:n 1 momentissa, jonka mukaisesti velkojalla on oikeus kuittaukseen, vaikka velkojan velka tai saatava ei olisi eräänä kuittausilmoitusta tehtäessä. A:n vahingonkorvausvelka ja konkurssisaatava täyttävät saatavien samanlaatuisuutta ja perimiskelpoisuutta koskevat kuittauksen edellytykset.

Saatavien vastakkaisuus

13. Konkurssilain 6 luvun 1 §:n 1 momentin mukaisesti velkojalla on oikeus käyttää konkurssisaatavaansa kuittaukseen velalliselle konkurssin alkaessa olevaa velkaansa vastaan. Kuitattavien saamisoikeuksien on oltava vastakkain konkurssin alkaessa, eivätkä konkurssin jälkeen syntyvät tai siirretyt saatavat oikeuta kuittaukseen. Siten velkojan oman saatavan tulee olla konkurssilain 1 luvun 5 §:ssä tarkoitettu konkurssisaatava, eikä velkojalla ole oikeutta kuitata sitä konkurssin alkamisen jälkeen syntynyttä konkurssipesän saatavaa vastaan (ks. HE 26/2003 vp s. 79).

14. Kuittaus konkurssissa edellyttää siten, että kummankin saamisen oikeusperusteen tulee olla konkurssia edeltävältä ajalta. X Oy on asetettu konkurssiin 16.5.2013. A on ennen yhtiön konkurssin alkamista antanut takaus sitoumuksen yhtiön veloista ja on 10.5. ja 2.10.2013

suorittanut takauksen perusteella velkoja pankille. Takaukseen perustuva takautumisoikeus katsotaan konkurssilain 6 luvun 3 §:n mukaan syntyneeksi silloin, kun takaussitoumus on annettu, vaikka takaaja olisi täyttänyt velvoitteensa vasta konkurssin alettua. Näin ollen A:n takautumisoikeuteen perustuva saatava on syntynyt ennen konkurssin alkamista. Myös hänen velkojansuositantaan perustuva vahingonkorvausvelkansa on syntynyt ennen konkurssin alkamista, rikoksentekopäivänä 20.10.2012.

15. Konkurssipesä on kuitenkin kiistänyt kuittausvaatimuksen sillä perusteella, että A:n takautumisoikeuteen perustuva konkurssisaatava konkurssivelalliselta ja konkurssipesälle maksettavaksi tuomittava vahingonkorvaus eivät ole vastakkaisia siinä mielessä, että A:n saatava on saatavaa konkurssivelalliselta ja hänen vahingonkorvausvelkansa on velkaa konkurssipesälle, joka on konkurssivelallisesta erillinen oikeussubjekti.

16. Konkurssilaissa ei ole konkurssipesän määritelmää. Lain esitöissä (HE 26/2003 vp s. 32) on todettu, että laissa ja konkurssioikeudellisessa käsitteistössä yleisesti käytetty termi konkurssipesä on hyvin vakiintunut, mutta se ei ole yksiselitteisesti ilmaistavissa, minkä vuoksi määritelmän sisällyttämistä lakiin ei pidetty aiheellisena. Lain esitöiden mukaan konkurssipesä voidaan luonnehtia velallisen omaisuudesta muodostetuksi varallisuusmassaksi. Toisaalta konkurssipesällä on oma hallinto-organisaationsa ja se voi hankkia oikeuksia ja velvollisuuksia sekä muun muassa käyttää puhevaltaa oikeudenkäynneissä. Laissa konkurssipesällä tarkoitetaan asiayhteyden mukaan joko varallisuusmassaa tai konkurssihallintoa.

17. Konkurssilain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaisesti konkurssipesään kuuluu eräin poikkeuksin omaisuus, joka velallisella on konkurssin alkaessa ja jonka velallinen saa ennen konkurssin päättymistä. Pykälän 2 momentin mukaisesti konkurssipesään kuuluu myös omaisuus, joka takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain nojalla tai muulla perusteella saadaan pesään takaisin.

18. Rikoslain 39 luvun 9 §:n mukaan velkojansuositinnan asianomistajia ovat velallisen teon aikaiset velkojat. Edellä todetun mukaisesti puhevaltaa rangaistus- ja korvausvaatimusten osalta on kuitenkin tässä tapauksessa käyttänyt konkurssipesä, jolloin korvauksena saadut varat käytetään konkurssissa kuten muukin konkurssipesään kuuluva omaisuus. Konkurssipesässä käsiteltäisiin samalla tavalla myös esimerkiksi laittoa varojenjako- tai kavallukseen perustuvat vahingonkorvaukset, joissa oikeudenloukkauksen voi lähtökohtaisesti katsoa kohdistuneen velallisyhtiöön. Korkein oikeus katsoo, että tosiasiallisesti pitkälti samankalta-

sia vahingonkorvaussaatavia ei ole aiheellista kohdella eri tavoin kuittauksen edellytyksiä arvioitaessa. Konkurssilain 6 luvun 1 §:n kuittaussäännöstä on siksi perusteltua tulkita niin, että siinä velallisen saatavina pidetään myös velallisen rikokseen perustuvia vahingonkorvaussaatavia, jotka kuuluvat konkurssipesään. Korkein oikeus katsoo, että A:n takautumisoikeuteen perustuva konkurssisaatava ja velkojansuosiintaan perustuva konkurssipesän vahingonkorvaussaatava ovat konkurssissa edellytetyllä tavalla vastakkaisia.

Kuittausrajoitukset

19. Kuittaus on yleensä sallittua, kun edellä selostetut kuittauksen edellytykset täyttyvät. Tästä lähtökohdasta on kuitenkin eräitä poikkeuksia.

20. Oikeuskäytännössä on katsottu, että nimenomaisen säännöksen puuttuessa ei voida asettaa yleisluonteista, oikeudenvastaiseen tekoon perustuvia saatavia koskevaa kuittauskieltoa (KKO 1995:196). Ennakkoratkaisussa katsottiin, että korvausvelallisella oli oikeus palkkaasaatavallaan kuitata rikosasiassa konkurssipesälle maksettavaksi tuomittua vahingonkorvausta, kun palkkaasaatava ei ollut yhteydessä siihen menettelyyn, josta hänet tuomittiin rangaistukseen. Tässäkään tapauksessa A:n vastasaatava eli takautumisoikeuteen perustuva konkurssisaatava ei ole yhteydessä siihen menettelyyn, joka on luettu hänen syykseen velkojansuosiintana. A:n kuittausvaatimusta ei ole tämän kuittausrajoituksen johdosta hylättävä.

21. Konkurssilain 6 luvun 2 §:ssä on säädetty kuittausrajoituksista konkurssissa. Pykälän 1 momentin mukaan velkoja ei saa käyttää kuittaukseen saatavaa, jonka perusteella velkojalla ei ole oikeutta saada suoritusta konkurssipesästä, eikä saatavaa, joka on velkojien maksunsaantijärjestyksestä annetun lain (1578/1992) 6 §:n 1 momentin 3–5 kohdan mukaan viimeksi suoritettava. Lisäksi konkurssilain 6 luvun 2 §:n 2 ja 3 momenteissa on säädetty kuittausrajoitus sellaisia tilanteita varten, joissa kuittaus tilanne on aikaansaatu tarkoituksettisesti konkurssin vaikutusten kiertämiseksi. Konkursipesä ei ole edes väittänyt, että A:n oikeus kuittaukseen voisi näiden säännösten johdosta estyä.

22. Konkursipesä on esittänyt, että konkurssisaatavan ja pesän vahingonkorvaussaatavan kuittauksen salliminen muuttaisi nykytilaa ja laajentaisi kuittausmahdollisuuksia myös takaisinsaantilanteissa siten, että konkurssisaatavalla voitaisiin kuitata myös takaisinsaantiasiassa konkurssipesälle palautettava määrä.

23. Korkein oikeus toteaa, että takaisinsaanti on säädetty oikeussuojakeinoksi, jolla konkurssipesä voi jälkikäteen puuttua velkojien maksunsaantioikeutta tai yhdenvertaisuutta loukkaaviin toimiin. Takaisinsaannin edellytykset ja menettely, jossa molemmat osapuolet

palauttavat peräytyvään oikeustoimeen liittyneet suorituksensa, määräytyvät takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain mukaan. Rikosterusteisen vahingonkorvauksen laskemista tai kuittauksista koskevista säännöistä ei voida johtaa takaisinsaantiin sovellettavia oikeusohjeita. Vastaavasti myöskään takaisinsaannin vaikutukset eivät muodosta perustetta poiketa yleisistä vahingonkorvauksen määräytymisperusteista eikä kuittauksen edellytyksistä.

Johtopäätökset kuittausoikeudesta

24. Kun kuittauksen yleiset edellytykset edellä selostetuista perusteista ovat olemassa eikä kuittaukselle ole estettä myöskään laissa säädetyn tai oikeuskäytäntöön perustuvan kuittausrajoituksen vuoksi, A:n kuittausvaatimus on hyväksyttävä. A:lla on siten oikeus käyttää takautumisoikeuteen perustuvaa konkurssisaatavaansa kuittaukseen konkurssipesälle maksettavaa velkojansuosiintaan perustuvaa vahingonkorvausvelkaansa vastaan hovioikeuden tuomiosta ilmenevällä tavalla.

Tuomiolauselma

Hovioikeuden tuomion lopputulosta ei muuteta.

Asian ovat ratkaisseet oikeusneuvokset *Ilkka Rautio, Marjut Jokela, Jarmo Littunen, Kirsti Uusitalo* (eri mieltä) ja *Lena Engstrand*. Esittelijä *Ilkka Lahtinen*.

Eri mieltä olevan jäsenen lausunto

Oikeusneuvos Uusitalo: Olen eri mieltä Korkeimman oikeuden ratkaisun perusteluista kohtien 8, 9 ja 10 sekä tuomion lopputuloksen osalta.

X Oy:n konkurssi ei ole rauennut, vaan se on jatkunut konkurssilain 11 luvun 1 §:ssä tarkoitettuna julkisselvityksenä, jolloin pesän määräysvaltaa on ryhtynyt käyttämään julkisselvittäjä. Julkisselvityksen kustannukset maksetaan valtion varoista siltä osin kuin konkurssipesän varat eivät niihin riitä.

Totean enemmistön tavoin, että muissa kuin konkurssin raukeamistilanteissa asianomistajien puhevaltaa sekä rangaistus- että vahingonkorvausvaatimuksen osalta käyttää usein yksittäisten velkojien asemesta rikoslain 39 luvun 9 §:n 3 momentin nojalla konkurssipesä, jolla siten on oikeus saada korvaus yleiselle velkojajohdolle aiheutetusta vahingosta. Tällaisessa tilanteessa yleiselle velkojajohdolle on aiheutunut myös konkurssikustannusten suuruinen todellinen vahinko, sillä konkurssipesään kertyvät varat on jaettava samalla tavalla ja samassa etuoikeusjärjestyksessä kuin konkurssissa kertyvät varat muutenkin (HE 66/1988 vp s. 168). Vahingonkorvaus tuomitaan siis konkurssipesälle ensiksi konkurssikustannusten kattamista varten ja

sen jälkeen yleiselle velkojataholle jaettavaksi.

Käsillä olevassa tapauksessa ei lähtökohtaisesti ole tarvetta arvioida konkurssikustannuksia, vaan ne ovat selvitettävissä. Julkisselvittäjä on tässä asiassa ilmoittanut, ettei X Oy:n konkurssipesästä tule hänen arviionsa mukaan kertymään jako-osuuksia. Todisteena asiassa esitetystä X Oy:n pesäluettelosta ilmenee, että käytännössä ainoa omaisuus pesässä on ollut kysymyksessä oleva saatava A:lta. Pidän tässä tapauksessa tätä julkisselvittäjän ilmoituksen tueksi esitettyä selvitystä riittävänä.

Konkurssipesälle korvattavan vahingon määrä tässä tapauksessa on siten rikoksen tekohetken mukaisesti arvioitu rikoksella luovutetun etuuden arvo eli kärjäoikeuden toteamat 25 000 euroa.

Edellä selostetun johdosta muutan hovioikeuden tuomiota siten, että A velvoitetaan suorittamaan vahingonkorvauksena X Oy:n konkurssipesälle 25 000 euroa korkolain 4 §:n 1 momentin mukaisine korkoineen 20.10.2012 lukien.

Muilta osin olen ratkaisun perusteluista ja lopputuloksesta samaa mieltä kuin enemmistö.

KKO:2018:67 – Oikeus kuitata velkojansuosintaan perustuva vahingonkorvausvelka ja vahingon määrän laskeminen¹

1 Mistä tapauksessa on kysymys?

Tapauksessa KKO:2018:67 A oli myynyt sittemmin konkurssiin asetetun X Oy:n edustajana sen liiketoiminnan toiselle omistamalleen yhtiölle Y Oy:lle 25 000 euron hintaan. A:lla oli X Oy:ltä palkka- ja lainasaatavia, ja kauppahinta suoritettiin luovutuksen yhteydessä kuittaamalla A:n palkka- ja lainasaatavia X Oy:ltä.

X Oy:n konkurssipesä vaati velkojansuosintaan perustuvan rikosasian yhteydessä A:ta suorittamaan konkurssipesälle myydyin omaisuuden arvoa vastaavan korvauksen. Toisaalta A, joka oli takaajana maksanut X Oy:n velkoja pankille, vaati, että hän saa kuitata takautumissaatavallaan konkurssipesälle maksettavaa vahingonkorvausta.

Hovioikeuden antama rikostuomio, jossa A:n katsottiin syyllistyneen rikoslain (RL, 39/1889) 39:6:ssä (61/2003) tarkoitettuun velkojansuosintaan, oli jo lainvoimainen. Näin ollen korkeimman oikeuden ratkaistavana oli enää kysymys siitä, onko A:lla oikeus kuitata takautumissaatavallaan konkurssipesän vaatimaa vahingonkorvausta ja miten suuri tämä vahingonkorvaus on, kun konkurssimenettely oli määrätty jatkumaan julkisselvityksenä.

Korkein oikeus päätti ratkaisussaan hyväksyä A:n kuittausvaatimuksen *täysimääräisesti*. Ratkaisu on mielenkiintoinen, sillä oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei *takaisinsaantivastaajalla* ole oikeutta kuitata takaisinsaannista konkurssipesään annetusta laista (TakSL, 758/1991) johtuvaa palautusvelkaansa konkurssipesälle.² Vahingonkorvausvelvollisen kuittausoikeuden laajuudesta annettavalla ratkaisulla on nimittäin vaikutuksia myös takaisinsaantivastaajan asemaan, kuten jäljempänä tullaan tarkemmin havainnollistamaan. Viimeksi mainittu koskee erityisesti tilannetta, jossa takaisinsaantivastaaja ja vahingonkorvausvelvollinen ovat eri henkilöitä, mutta molempien vastuu konkurssipesää kohtaan perustuu samaan tosiseikastoon.³

Kuittausoikeuden lisäksi korkeimman oikeuden ratkaistavana oli siis myös vahingon määrä. Korkein oikeus päätyi ratkaisussaan siihen, että konkurssipesälle tuomittavasta määrästä tuli vähentää laskennalliset ja arvioon perustuvat niin sanotut *fikttiiviset konkurssikustannukset*. Tällaiseen ratkaisuun liittyy kuitenkin huomattavia ongelmia, kun otetaan huomioon, että konkurssimenettely oli määrätty

¹ Kiitän professori *Tuomas Huplia* oikeustapauskommenttini kohteena olevaa ennakkoratkaisua sekä käsikirjoitusta koskevista keskusteluista ja tarkennuksista.

² Ks. KKO 1952 II 16 ja KKO 2014:99, jossa KKO hyväksyi käräjäoikeuden tuomion perustelut mm. kuittauksen osalta. Ks. myös *Jouko Halila*, Saamisoikeuksien kuittauksesta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1961, s. 363–365, *Erkki Havansi*, Suomen konkurssioikeus. 3. uudistettu painos. Lakimiesliiton Kustannus 1992, s. 313 ja *Hans Renman*, Återvinning enligt 4 kap. konkurslagen. En process- och insolvensrättsliga manual. Andra upplagan. Norstedts Juridik 2013, s. 229.

³ Vastaavanlainen ongelma saattaa nousta esille myös sovellettaessa osakeyhtiölain (OYL, 624/2006) 13:4:ää, jossa säädetään osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen vastaisesti varoja saaneen henkilön palautusvelvollisuudesta. Tällainen tilanne on esillä esimerkiksi silloin, kun maksuvaiketuksissa olevasta osakeyhtiöstä jaetaan sen työntekijälle laittomasti varoja ylisuuren palkan muodossa. Konkurssipesällä on tällöin mahdollisuus vaatia vahingonkorvausta ainakin palkasta päättämässä olleilta hallituksen jäseniltä sekä varojen palautusta vilpillisessä mielessä olleilta työntekijäiltä. Kuittauskiellon on katsottu liittyvän myös osakeyhtiölakiin perustavaan palautusvelvollisuuteen, ks. esim. *Jarmo Tuomisto*, Takaisinsaanti. 3. uudistettu painos. Talentum Media Oy 2012, s. 325–326 ja KKO 1992:109, 1993:36 sekä 1997:202.

jatkumaan julkisselvityksenä. Nyt puheena olevaan problematiikkaan palataan tässä tapauskommentissa vielä tarkemmin sille tarkoitettussa luvussa.

2 Takaisinsaantiin liittyvä kuittauskielto – supistuuko kielto?

2.1 Takaisinsaantiin liittyvä kuittauskielto ja sen syyt

Velkojansuosinnan tunnusmerkistön täyttyminen ja takaisinsaantisäännösten soveltuminen on kuskakin tapauksessa ratkaistava itsenäisesti.⁴ Velkojansuosinnan tekotapoja koskevilla tunnusmerkitöillä on kuitenkin kosketuskohtia niihin takaisinsaantisäännöksiin, joiden tavoitteena on velkojien yhdenvertaisuutta loukkaavien määräämistoimien⁵ ehkäiseminen ja niiden vaikutusten korjaaminen.⁶ Esimerkiksi epätavallisella maksuvälineellä tarkoitetaan RL 39:6.1:n 3 kohdassa samaa kuin takaisinsaantisäännöstyössä.⁷ Puheena olevien säännösten yhtymäkohdat juontuvatkin erityisesti niiden samanlaisista tavoitteista. Takaisinsaannin välittö-

mänä, *reparatiivisena* tavoitteena on muiden muassa saada palautetuksi velkojien tasa-arvoa loukaten tehdyt suoritukset, jotta velkojien välinen yhdenvertaisuus voidaan toteuttaa insolvenssimenettelyssä.⁸ Rikoslain velkojansuosintasäännöksellä tällaiset velkojien tasa-arvoa loukkaavat toimet pyritään estämään jo *ennakolta, preventiivisesti*.⁹ Toisaalta velkojansuositantaan perustuva vahingonkorvaus on yhtä lailla reparatiivinen kuin takaisinsaantisäännöksiin perustuvat korvaukset.¹⁰

Vaikka ratkaisussa KKO:2018:67 ei ollutkaan kysymys takaisinsaantisäännösten soveltamisesta, voidaan tapauksen tosiseikaston perusteella varmuudella todeta, että takaisinsaanninkin aineelliset edellytykset olisivat täyttyneet.¹¹ Välttämätöntä molempien säännösten samanaikainen soveltuminen ei kuitenkaan ole erityisesti siitä syystä, että rikossäännöksen soveltuminen edellyttää velallisen tahallisuutta mutta takaisinsaantisäännösten soveltuminen ei.¹² Toisaalta ainoa subjektiivinen takaisinsaantiperuste eli TakSL 5 § edellyttää palautusvelvollisen vilpillistä mieltä, mutta velallisen vilpillisellä tai vilpittömällä mielellä ei ole merkitystä.¹³

⁴ Hallituksen esitys Eduskunnalle 66/1988 vp rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsitteväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi, s. 167.

⁵ Termi ”määräämistoimi” on omaksuttu Jarmo Tuomistolta, ks. määräämistoimen käsitteestä tarkemmin *Tuomisto* 2012, s. 80–85.

⁶ Ks. näistä säännösten yhtymäkohdista tarkemmin esim. *Tatu Leppänen*, Vahinkoedellytys konkurssitakaisinsaannissa. Lakimiesliiton Kustannus 1992, s. 24–25, *Tuomisto* 2012, s. 2–3 ja *Reima Kukkonen*, Velallisen rikokset. Tunnusmerkistö ja yleiset opit. Edita 2018, s. 188–189. Ks. myös *Kaisa Mäkelä*, Talouselämän rikokset, rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2001, s. 189–193. Velkojansuosintatekojen takaisinsaantioikeudellinen arviointi tarkoittaa siten velalliselta luovutettujen varojen tasa-arvopalautusta, jolla pyritään ”velkojien keskinäisen kilpailuasetelman eli yleensä tasa-arvoisuuden palauttamiseen”, kun puolestaan varainpalautus tarkoittaa pesään kuuluvien varojen takaisinsaantia velkojapiirin ulkopuolelta (siteeraus Havansilta, Suomen konkurssioikeus. 3. uudistettu painos. Lakimiesliiton Kustannus, 1992 s. 275). Tasa-arvopalautuksen synonyyminä voidaan puhua myös yhdenvertaisuuspalautuksesta.

⁷ HE 66/1988 vp s. 166–167. Ks. myös *Kukkonen* 2018, s. 200–201.

⁸ *Tuomisto* 2012, s. 2 ja *Gertrud Lennander*, Återvinning i konkurs. Fjärde omarbetade upplagan. Norstedts Juridik 2013, s. 25.

⁹ *Tuomisto* 2012, s. 2–3 ja *Leppänen* 1992, s. 24.

¹⁰ *Leppänen* 1992, s. 25.

¹¹ A:n saama velan maksu olisi ollut mahdollista peräyttää epätavallisin maksuvälinein suoritettuna TakSL 10 ja/tai 5 §:n nojalla. KKO 23.3.2007 t: n:o 536 S 2005/812 -ratkaisusta ilmenevän oikeusohjeen perusteella kyseessä on nimenomaan maksun peräyttäminen eikä kuittauksen peräyttäminen, sillä kauppasopimus ja kuittaus on tehty samanaikaisesti. Lisäksi konkurssipesä olisi voinut vaatia omaisuuden palauttamista tai sen arvon korvaamista Y Oy:ltä TakSL 20 §:n nojalla.

¹² *Leppänen* 1992, s. 25.

¹³ Ks. esim. *Tuomisto* 2012, s. 130–131 ja *Leppänen* 1992, s. 25. Eräs merkittävä eroavaisuus velkojansuosintasäännöksen ja takaisinsaantisäännösten välillä on myös se, ettei velkojansuosinnan tunnusmerkistö sinänsä edellytä, että määräämistoimi olisi tehty tietynä aikana ennen tiettyä määräpäivää niin kuin kaikki objektiiviset takaisinsaantisäännökset edellyttävät (kuten myös yleinen takaisinsaantiperuste, jollei velallisen läheinen ole oikeustoimessa osapuolena).

Jos kuitenkin rikoslain velkojansuosintasäännöksen ja velkojien yhdenvertaisuutta koskevien takaisinsäännösten subjektiiviset elementit sivuutetaan eikä merkitystä anneta myöskään sille, onko jokin määräämistoimi tehty takaisinsaantiaikana tai onko velallinen ollut teon/määräämistoimen aikaan taloudellisessa kriisitilanteessa, on mahdollista todeta, että takaisinsaannin aineelliset edellytykset täytyvät aina, jos myös velkojansuosinnan tunnusmerkistö täyttyy.¹⁴ Rikoslain velkojansuosintasäännöksen ja tiettyjen takaisinsaantisäännösten yhteneväisyyksien vuoksi tässä kommentissa on katsottu tarpeelliseksi havainnollistaa syitä sille, miksi kuittauksen ei ole katsottu olevan mahdollista takaisinsaannin yhteydessä.¹⁵

Kuten korkein oikeus myös nyt käsiteltävässä ratkaisussaan toteaa, kuittauksen yleisiä edellytyksiä ovat saatavien samanlaatuisuus, vastasaatavan perimiskelpoisuus ja saamisten vastakkaisuus. Velkojan oikeudesta kuittaukseen velallisen konkurssissa säädetään konkurssilain (KonkL, 120/2004) 6 luvussa. KonkL 6:1.1:n perusteella velkojalla on lähtökohtaisesti oikeus käyttää konkurssisaatavaansa kuittaukseen velalliselle konkurssin alkaessa olevaa velkaansa vastaan.¹⁶ Vaatimus saatavien vastakkaisuudesta konkurssin alkaessa ilmenee siis suoraan KonkL 6:1:stä.¹⁷ Takaisinsaantivastaajan kuittausoikeudesta takaisintaan perustuvaa maksunpalautusvelvollisuutta vastaan ei ole kuitenkaan omaa erillistä nimenomaista sääntelyä. Koska rat-

kaisussa KKO 2018:67 korkeimman oikeuden ratkaistavana oli nimenomaan kysymys saatavien *vastakkaisuudesta*, kiinnitetään tässä oikeustapauskomentissa jatkossa huomiota pääasiallisesti saatavien vastakkaisuuteen liittyvään problematiikkaan.

Pohjoismaisessa oikeuskäytännössä sekä -kirjallisuudessa on katsottu, ettei takaisinsaantivastaajalla ole oikeutta kuittaukseen omaa maksunpalautusvelvollisuuttaan vastaan. Kuittausoikeutta ei ole katsottu olevan siitä syystä, että takaisintaan perustuvan saatavan ei ole katsottu olevan olemassa vielä maksukyvyttömyysmenettelyn alkaessa, vaan sen on katsottu syntyvän vasta maksukyvyttömyysmenettelyn seurauksena.¹⁸ Toisin sanoen saatavien ei ole katsottu olevan *vastakkaisia* maksukyvyttömyysmenettelyn alkaessa. Konkurssinnettelyssä kuittauskiellosta seuraa se, että takaisinsaantivastaajalla on ainoastaan oikeus valvoa saatavansa ja saada siten mahdollisesti jako-osuutta saatavalleen.¹⁹

Toisaalta pohdittaessa sitä, onko takaisinsaantivastaajalla oikeus kuittaukseen, tulee nähdäkseni ottaa huomioon myös se, että velkojien oikeudet ovat riippumattomia velallisen oikeuksista takaisinsaantisäännöstöä sovellettaessa. Takaisinsaantihan tarkoittaa sinänsä pätevien määräämistoimien julistamista nimenomaan *velkojia kohtaan tehottomiksi*. Tämän vuoksi takaisinsaannin yhteydessä on myös varottava käyttämästä pätemättömyyteen

¹⁴ Tähän viittaa myös LaVM 1990:6 vp, s. 16, jossa todetaan seuraavasti: ”Valiokunta katsoo, ettei rikoslain rangaistus-säännös voi ulottaa kriminalisointia ainakaan laajemmalle kuin niihin tapauksiin, joissa omaisuuden palauttaminen pesään takaisinsaantia koskevien säännösten perusteella on mahdollista.” Ratkaisuihin KKO 2009:69 ja 2009:70 samat velan maksut täyttivät (joskin vain osittain) sekä velkojansuosinnan tunnusmerkistön että yleisen takaisinsaantiperusteen.

¹⁵ Tässä kohtaa on jo syytä huomauttaa, että tässä tapauskommentissa takaisinsaantivastaajan kuittausoikeuteen liittyvällä problematiikalla ei viitata oikeustoimen peräytyessä aktualisoituihin palautus- ja korvausvastuukysymyksiin, joista säädetään TakSL 3 luvussa. Konkursripsellä on lähtökohtainen velvollisuus palauttaa omaisuudesta velalliselle suoritettu vastike, kun oikeustoimi peräytyy. Keskiössä on sitä vastoin kysymys siitä, onko takaisinsaantivastaajalla oikeus käyttää kuittaukseen maksun peräytyessä uudelleen ”elpyvää” saamistaan tai muuta saamistaan, joka ei liity peräytettävään oikeustoimeen.

¹⁶ Velkojan kuittausoikeuden rajoituksista konkurssissa säädetään KonkL 6:2:ssa. Näitä kuittausrajoituksia ei ole kuitenkaan tapauskommentin rajallisen laajuuden vuoksi mahdollista tässä tarkemmin käsitellä.

¹⁷ Vastaavan sisältöinen velkojan kuittausoikeutta konkurssissa sääntelevä pykälä löytyy myös Ruotsin konkurssilain (672:1987) 5 luvun 15 §:stä.

¹⁸ Ks. KKO 2014:99, *Halila* 1961, s. 364, *Lennander* 2013, s. 351, *Renman* 2013, s. 229, NJA 1994 s. 705 ja NJA 2001 s. 805.

¹⁹ Ks. esim. *Havansi* 1992, s. 313, *Lennander* 2013, s. 351 ja *Renman* 2013, s. 229.

viittaavia ilmauksia, sillä takaisinsaanti ei vaikuta oikeustoimen sitovuuteen *inter partes*.²⁰ Takaisinsaantisäännöksillä ei suojata lainkaan velallista itseään.²¹ Koska takaisinsaantiin perustava palautus tai arvonkorvaus tulee ainoastaan velkojien hyväksi, on mahdollista todeta, ettei takaisinsaantivastaajan saatava insolvenssimenettelyn velalliselta ole vastakkainen suhteessa velkojien takaisinsaantiin perustuvaan (palautus- tai korvaus)saatavaan.²²

Takaisinsaantiin liittyvää kuittauskieltoa voidaan edellä esitetyn lisäksi perustella myös yleisemmin takaisinsaannin *reparatiivisella* tavoitteella. Takaisinsaantivastaajan kuittausoikeus vesittäisi täysin koko takaisinsaantisäännösten. Velkojien välistä tasa-arvoa ei ole mahdollista täysimääräisesti palauttaa, mikäli takaisinsaantivastaajan kuittausoikeus maksun peräytymisen vuoksi uudelleen elpyneellä tai muulla saatavalla hyväksyttäisiin. Takaisinsaantivastaajan kuittauskieltoa voidaankin pitää tietyllä tapaa jopa itsestäänselvyytenä.²³

Rikoslain velkojansuosintasäännöksen ja tiettyjen takaisinsaantisäännösten yhteneväisyydestä sekä niiden samankaltaisesta ratiosta huolimatta korkein oikeus toteaa, että takaisinsaannin vaikutukset eivät muodosta perustetta poiketa yleisistä vahingonkorvauksen kuittauksen edellytyksistä myöskään velkojansuosintaan perustuvan vahingonkorvauksen osalta. Lisäksi korkein oikeus toteaa, ettei rikosperusteisen vahingonkorvauksen kuittamista koskevista säännöistä voida johtaa takai-

sinsaantiin sovellettavia oikeusohjeita. Erityisesti näitä lausumia voidaan pitää alttiina kritiikille. Kuittausoikeuden laajuuden toisistaan poikkeava määrittely velkojansuosintaan perustuvan vahingonkorvauksen ja takaisinsaannin yhteydessä tuottaa ongelmia erityisesti silloin, kun konkurssipesä voi (sinänsä oikeutetusti ja perustellusti) vaatia sekä velkojansuosintaan perustuvaa vahingonkorvausta että takaisinsaantiin perustuvaa palautusta samaa määräämistoi-
mea koskien, mutta eri vastaajilta. Toisaalta aineellisen oikeuden sisältö ei saisi jäädä ylipäänsä riippumaan siitä, käsitelläänkö eri säännöksiin perustuvat vaatimukset eri vastaajilta yhdessä vai erikseen. Seuraavaksi käsitellään tarkemmin niitä ongelmia, jotka seuraavat siitä, että vastaajan kuittausoikeuden laajuutta arvioidaan eri tavoin takaisinsaantisäännösten ja velkojansuosinnan yhteydessä.

2.2 Vahingonkorvausvelvollisen täysimääräisestä kuittausoikeudesta johtuvat ongelmat

Korkein oikeus perustelee A:n kuittausoikeutta erityisesti sillä, että sekä A:n vahingonkorvausvelka että takautumissaatava ovat syntyneet ennen X Oy:n konkurssia. Tältä osin siis myös KonkL 6:1:ssä säädetty kuittauksen edellytykset konkurssissa kiistatta täyttyvät.²⁴ Korkeimman oikeuden ratkaisusta nousee lisäksi mielenkiintoisella tavalla esille

²⁰ Risto Koulu, Takaisinsaannin kohdistaminen – lainsäätäjän vai tutkimuksen ongelma. Edilex 2006, s. 56, *Havansi* 1992, s. 276–277 ja *Lennander* 2013, s. 25 ja 342.

²¹ *Havansi* 1992, s. 276. Se, että saatavat eivät ole vastakkaisia takaisinsaannin yhteydessä tulee erityisen hyvin esille silloin, kun velkoja vaatii takaisinsaantia ulosottomenettelyssä taikka toissijaisen kanneoikeutensa perusteella yksityishenkilön velkajärjestelyssä tai yrityksen saneerausmenettelyssä. Kaikissa näissä tapauksissa kanteella voitettava varallisuus koituu nimittäin yksinomaan takaisinsaantia vaativan velkojan hyväksi.

²² Viimeksi mainittu ei tietysti estä takaisinsaantivastaajaa käyttämästä kuittaukseen saatavia, jotka ovat syntyneet konkurssimenettelyn tai konkurssipesän toimenpiteiden vuoksi. Tällöin on siis konkurssipesän näkökulmasta kysymys konkurssipesän omasta velasta eli massavelasta. Tämä tietysti myös sillä edellytyksellä, että vastakkaisuuden lisäksi myös muut kuittauksen yleiset edellytykset täyttyvät.

²³ Ks. myös *Havansi* 1992, s. 313 ja *Halila* 1961, s. 363–364.

²⁴ Korkein oikeus myös uudistaa jo aikaisemmin vahvistetun oikeusohjeen, jonka mukaan nimenomaisen säännöksen puuttuessa ei voida asettaa yleisluonteista, oikeudenvastaiseen tekoon perustuvia saatavia koskevaa kuittauskieltoa (aiemmassa oikeuskäytännössä asiaa on käsitelty ratkaisussa KKO 1995:196). KonkL 6:2:ssä säädetty kuittausrajoitukset eivät puolestaan tulleet korkeimman oikeuden arvioitaviksi, sillä konkurssipesä ei ollut niihin edes vedonnut. Toisaalta voidaan todeta, etteivät KonkL 6:2:ssä säädetty kuittausrajoitukset konkurssissa olisi edes soveltuneet A:n takautumissaatavaan.

perustelujen kohta 18, jossa todetaan seuraavaa:

”Rikoslain 39 luvun 9 §:n mukaan velkojansuostajan asianomistajia ovat velallisen teon aikaiset velkojat. Edellä todetun mukaisesti puhevaltaa rangaistus- ja korvausvaatimusten osalta on kuitenkin tässä tapauksessa käyttänyt konkurssipesä, jolloin korvauksena saadut varat käytetään konkurssissa kuten muikin konkurssipesään kuuluva omaisuus. Konkurssipesässä käsiteltäisiin samalla tavalla myös esimerkiksi laittomaan varojenjakoon tai kavallukseen perustuvat vahingonkorvaukset, joissa oikeudenloukkauksen voi lähtökohtaisesti katsoa kohdistuneen velallisyhtiöön (kursivointi tässä). Korkein oikeus katsoo, että tosiasiallisesti pitkälti samankaltaisia vahingonkorvaussaatavia ei ole aiheellista kohdella eri tavoin kuittauksen edellytyksiä arvioitaessa. Konkurssilain 6 luvun 1 §:n kuittaus säännöstä on siksi perusteltua tulkita niin, että siinä velallisen saatavina pidetään myös velallisen rikokseen perustuvia vahingonkorvaussaatavia (kursivointi tässä), jotka kuuluvat konkurssipesään. Korkein oikeus katsoo, että A:n takautumisoikeuteen perustuva konkurssisaatava ja velkojansuostajaan perustuva konkurssipesän vahingonkorvaussaatava ovat konkurssissa edellytetyllä tavalla vastakkaisia.”

Korkeimman oikeuden yllä siteerattua perustelua lieneekin tulkittava niin, että vastaajan kuittausoikeuden kannalta tulee antaa erityisesti merkitystä sille, onko velkojien oikeus vaatia korvausta syntynyt vasta konkurssimenettelyn seurauksena vai jo ennen sitä.²⁵ Kuittausoikeutta käsitellessään korkein oikeus rinnastaa yllä esitetyllä tavalla velkojansuostajaan perustuvan vahingonkorvauksen konkurssimenettelyn yhteydessä sellaisiin vahingonkorvauksiin, jotka perustuvat oikeudenloukkauksiin, joiden voidaan kuitenkin lähtökohtaisesti katsoa kohdistuvan velalliseen. Koska velkojansuostajaan perustuvaa vahingonkorvausta on takaisinsaannista poiketen mahdollista vaatia myös

insolvenssimenettelyn ulkopuolella, saatavat ovat vastakkaisia ainakin silloin, kun korvaus on suoritettava konkurssipesälle yksittäisten velkojien sijaan. Korkein oikeus ei siis nähtävästi anna lainkaan merkitystä sille, olisivatko saatavat olleet vastakkaisia konkurssimenettelyn ulkopuolella. Mikäli teon aikaiset velkojat vaatisivat vahingonkorvausta konkurssimenettelyn ulkopuolella, olisi epäloogista väittää, että velkojan vahingonkorvaussaatava vahingonkorvausvelvolliselta olisi vastakkainen suhteessa vahingonkorvausvelvollisen saatavaan velalliselta.

Velkojansuostajaan perustuvan vahingonkorvauksen kuittausoikeudesta konkurssimenettelyssä saattaa aiheutua särö velkojansuojanormiston eheydelle ja tehokkuudelle. Kuittaus on yksi tapa täyttää velvoite.²⁶ Näin ollen vahingonkorvausoikeudellisesta rikastumiskiellosta johtuu, että konkurssipesä ei voi saada hyväkseen sekä täysimääräistä kuittausa että takaisinsaantiin perustuvaa palautusta/korvausta. Toisin sanoen siltä osin kuin kuittaus hyväksytään, on se myös otettava huomioon velkojille takaisinsaantiin perustuvaa korvausta määrättäessä. Toisaalta pelkästään rikoslain velkojansuostajasäännöstä koskien voidaan todeta, että sen preventiivinen (ja korvauksen osalta reparatiivinen) funktio heikkenee, kun kuittaus velkojansuostajaan perustuvan vahingonkorvauksen osalta sallitaan.

Ajatellaan käsiteltävän ratkaisun kaltaista tilannetta, jossa konkurssipesällä on mahdollisuus vaatia velallisen edustajalta (A) ainoastaan velkojansuostajaan perustuvaa vahingonkorvausta sekä takaisinsaantisäännökseen perustuvaa palautusta tai arvon korvausta yksinomaan kolmannelta (tässä tapauksessa siis Y Oy:ltä).²⁷ Vahingonkorvausvastaaja ja takaisinsaantivastaaja ovat siis kuitenkin

²⁵ Takaisinsaantiin perustuvaa kuittauskieltoa on oikeuskäytännössä perusteltu juuri sillä, että takaisinsaantiin perustuvan saatavan ei ole katsottu olevan olemassa vielä maksukyvyttömyysmenettelyn alkaessa, vaan sen on katsottu syntyvän vasta maksukyvyttömyysmenettelyn seurauksena, ks. KKO 2014:99, NJA 2001 s. 805 ja NJA 1994 s. 705.

²⁶ Ks. kuittauksen luonteesta tarkemmin esim. *Erkki Aurejärvi – Mika Hemmo*, Velvoiteoikeuden oppikirja. 3. painos. Edita 2007, s. 91–93 ja *Halila* 1961, s. 1–8.

²⁷ Vahingonkorvausvastuu yleensä kohdistuukin eri henkilöön kuin takaisinsaantivastuu, ks. myös *Leppänen* 1992, s. 25–26.

yhteisvastuullisesti velvollisia korvaamaan arvolisesti saman määrän konkurssipesälle. Jos A:n kuittausvaatimus myös tällöin täysimääräisesti hyväksyttäisiin kuten ratkaisussa KKO 2018:67, takaisinsaantiin perustuva kuittauskielto menettäisi olennaisilta osin merkityksensä. A:n suorittama kuittaus supistaisi kuitattavaa määrää vastaavalla osin myös Y Oy:n takaisinsaantiin perustuvaa palautus- tai korvausvastuuta. Tämä puolestaan johtaisi erittäin kyseenalaiseen lopputulokseen, jossa konkurssipesä joutuisi huonompaan asemaan silloin, kun se vaatii samaan määräämistoimeen perustuen takaisinsaannin lisäksi velkojansuosintaan perustuvaa vahingonkorvausta eri henkilöltä kuin takaisinsaantivastaajalta.²⁸

Juuri velkojansuojanormiston eheyden ja erityisesti tehokkuuden kannalta saattaisikin olla perustellumpaa arvioida vastaajan kuittausoikeutta samalla tavalla sekä velkojansuosintaan perustuvan vahingonkorvauksen että takaisinsaannin yhteydessä. Kuittausoikeuden täysimääräinen hyväksyminen parantaa vahingonaiheuttajan asemaa merkittävästi suhteessa muihin kilpaileviin velkojiin. Kun otetaan huomioon, että velkojansuosinnalla loukataan *välittömästi* muiden velkojien oikeuksia, ei ole välttämättä oikeuspoliittisesti perusteltua asettaa velkojaa, joka on syyllistynyt velkojansuosintaan, parempaan asemaan kuin muita niin sanotun tavalisen etuoikeuden omaavia velkojia. Jos vahingonkorvausvelvollisen kuittausvaatimus halutaan hyväksyä ottaen paremmin huomioon velkojansuojanormiston tehokkuus, tulisi kuittausvaatimus hyväksyä vain siltä osin kuin vahingonkorvausvel-

vollisen saatavalle kertyisi niin sanottua *fiktiivistä jako-osuutta* velallisen konkurssissa.²⁹

3 Vahingonkorvauksen määrä

Velkojansuosinnalla aiheutetun vahingon määrä on ollut kahteen kertaan korkeimman oikeuden arvioitavana jo ennen nyt käsiteltävää tapausta. Nämä kaksi ratkaisua (KKO 1998:53 ja KKO 1998:82) eroavat kuitenkin nyt käsiteltävästä ratkaisusta siinä, että näissä tapauksissa konkurssi oli rauennut ennen vahingonkorvauksen määräämistä. Nyt käsiteltävässä ratkaisussa konkurssimenettely jatkui julkisselvityksenä, joten korkeimman oikeuden ratkaistavana oli kysymys siitä, miten vahingonkorvauksen määrä tulee laskea konkurssimenettelyn jatkuessa julkisselvityksenä.

Konkurssimenettelyn aikana konkurssipesän hallinto (eli pesänhoitaja tai konkurssimenettelyn jatkuessa julkisselvityksenä julkisselvittäjä) käyttää asianomistajien puhevaltaa RL 39 luvussa säädettyjä velallisen rikoksia koskevissa asioissa (RL 39:9.3).³⁰ Kun tuomioistuin antaa päätöksen konkurssin raukeamisesta, myös pesänhoitajan toimivalta lakkaa. Asianomistajan puhevaltaa käyttää tällöin kukin velkoja itsenäisesti.³¹ Velkojansuosinnan asianomistajia ovat velallisen teon aikaiset velkojat (RL 39:9.2).

Ratkaisuissa KKO 1998:53 ja 1998:82 konkurssimenettely oli siis jo rauennut vahingonkorvausta tuomittaessa. Ratkaisuista ilmenevän oikeusohjeen mukaan velkojansuosinnalla muille velkojille aiheutettu vahinko määräytyy sen mukaan, mitä nämä

²⁸ Mikäli vastaajia on vain yksi, eri säännösten rinnakkainen soveltuminen ei tuota ongelmia, sillä tuomioistuimen on otettava huomioon myös vaihtoehtoisista kanneperusteista johtuvat kuittausrajotukset, jos kanne voitaisiin myös niiden perusteella hyväksyä, ks. esim. HHO 25.2.2011 t. n:o 588 S 10/1033. Toisaalta takaisinsaantiin perustuva palautusvelvollisuus on lähtökohtaisesti esineellistä, joten kuittauksen edellytykset saattavat jäädä täyttymättä jo siitä syystä, että saatavat eivät ole samanlaatuisia, sillä vahingonkorvaus on aina rahamääräinen korvaus.

²⁹ Ks. fiktiivisestä jako-osuudesta takaisinsaannin vaikutusten yhteydessä *Risto Koulu*, Palautus- ja korvausvastuu konkurssitakaisinsaannissa. Lakimiesliiton Kustannus 1999, s. 142–146. Toisaalta fiktiivisen jako-osuudenkin määrittäminen saattaa olla epätarkoituksenmukaista. Tarkoituksenmukaisempaa olisikin evätä kuittausoikeus siihen asti, kunnes saatavalle kertyvä todellinen jako-osuus pystytään määrittelemään.

³⁰ Myös yksittäisellä velkojalla on halutessaan oikeus käyttää puhevaltaa omissa nimissään, omasta puolestaan (RL 39:9.3).

³¹ *Kukkonen* 2018, s. 254–255.

olisivat jako-osuuksina saaneet, jos rikosta ei olisi tehty ja velallinen olisi asetettu rikoksenteleopäivänä konkurssiin. Jako-osuuksien suuruudet puolestaan riippuvat, paitsi velallisen varojen ja velkojien saatavien määristä tuolloin, myös saatavien konkurssissa nauttimasta etuoikeudesta ja hypoteettisen loppuunsaatetun konkurssimenettelyn kustannuksista.

Menetetyn jako-osuuden määrän laskemiseen liittyy kuitenkin käytännön ongelmia rauenneessa konkurssipesässä. Tämä johtuu siitä, että yksittäisten velkojien mahdollisuudet esittää tarkkaa selvitystä jako-osuuden määrään vaikuttavista seikoista ovat rajalliset erityisesti siitä syystä, että rauenneessa konkurssipesässä ei vahvisteta jakoluetteloa eikä ajatellun loppuunsaatetun konkurssimenettelyn kustannuksia pystytä luonnollisesti eksaktisti selvittämään.³² Tämän vuoksi korkein oikeus päätyi arvioimaan vahingon määrän oikeudenkäymiskäärin (OK, 4/1734) niin sanotun *arviointisäännöksen* perusteella, joka löytyy nykyisin OK 17:2.3:sta (732/2015).

Ratkaisussa KKO 2018:67 konkurssimenettely ei ollut rauennut, vaan se jatkui julkisselvityksenä. Kun päätös julkisselvitykseen siirtymisestä on tehty, pesänhoitajan määräys ja velkojien päätösvalta konkurssissa lakkaavat (KonkL 11:2.1). Pesänhoitajan tilalle hoitamaan konkurssipesän hallintoa määrätään julkisselvittäjä (KonkL 11:2.1). Konkurssipesä ei siis kuitenkaan lakkaa olemasta, ja myös julkisselvityksessä on mahdollista jakaa jako-osuuksia velkojille, jos konkurssipesän varat siihen riittävät (KonkL 11:2.2). Eräs merkittävä ero julkisselvityksessä olevan konkurssipesän ja ”normaalilla” tavalla jatkuvan konkurssipesän välillä on kuitenkin se, että julkisselvityksessä julkisselvityksestä aiheutuvat kustannukset maksetaan valtion varoista KonkL 11:3:n perusteella siltä osin kuin konkurssipesän varat eivät niihin riitä. Jos kuitenkin konkurssipesään kertyy riittävästi varoja,

Konkurssiasiamiehen toimisto perii konkurssipesältä julkisselvityksessä valtion varoista maksetut kustannukset.³³

Käsiteltävässä tapauksessa korkeimman oikeuden ratkaisu vahingon määrästä syntyi äänestyksen jälkeen (4-1). Enemmistö päätyi ratkaisussaan rinnastamaan julkisselvityksessä olevan konkurssipesän rauenneeseen konkurssipesään vahingonkorvauksen määrää tuomittaessa. Toisin sanoen enemmistö tuomitsi vahingonkorvauksen määrän noudattaen ratkaisuista KKO 1998:53 ja 1998:82 ilmevästi oikeusohjetta, jonka perusteella vahingon määrä tuli arvioiduksi OK:n *arviointisäännöksen* mukaisesti. Tämän vuoksi myös niin sanotut *fikttiiviset konkurssikustannukset* tulivat vähennetyksi konkurssipesälle suoritettavasta määrästä.

Vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos olisi tuominut vahingonkorvauksena konkurssipesälle arvon, joka rikoksella luovutetulla etuudella oli rikoksen tekohetkellä eli 25 000 euroa. Vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos perustelee ratkaisuaan muun muassa seuraavasti:

”Totean enemmistön tavoin, että muissa kuin konkurssin raukeamistilanteissa asianomistajien puhevaltaa sekä rangaistus- että vahingonkorvausvaatimuksen osalta käyttää usein yksittäisten velkojien asemesta rikoslain 39 luvun 9 §:n 3 momentin nojalla konkurssipesä, jolla siten on oikeus saada korvaus yleiselle velkojajaholle aiheutetusta vahingosta. Tällaisessa tilanteessa yleiselle velkojajaholle on aiheutunut myös konkurssikustannusten suuruisen todellinen vahinko, sillä konkurssipesään kertyvät varat on jaettava samalla tavalla ja samassa etuoikeusjärjestyksessä kuin konkurssissa kertyvät varat muutenkin (HE 66/1988 vp s. 168). Vahingonkorvaus tuomitaan siis konkurssipesälle ensiksi konkurssikustannusten kattamista varten ja sen jälkeen yleiselle velkojajaholle jaettavaksi.

Käsillä olevassa tapauksessa ei lähtökohtaisesti ole tarvetta arvioida konkurssikustannuksia, vaan ne ovat selvitettävissä. Julkisselvittäjä on tässä asiassa ilmoittanut, ettei X Oy:n konkurssipesästä tule hänen arvionsa mukaan kertymään jako-osuuk-

³² Ks. myös Kukkonen 2018, s. 371.

³³ Mikko Könkkölä – Tuula Linna, Konkurssioikeus. Talentum Media Oy 2013, s. 334.

sia. Todisteena asiassa esitetystä X Oy:n pesäluettelosta ilmenee, että käytännössä ainoa omaisuus pesässä on ollut kysymyksessä oleva saatava A:lta. Pidän tässä tapauksessa tätä julkisselvittäjän ilmoituksen tueksi esitettyä selvitystä riittävänä.”

Kuten vähemmistöön jääneen oikeusneuvoksen yllä siteeratuista perusteluistakin ilmenee, ei enemmistön ratkaisu korvauksen määrästä ole ongelmaton. Konkurssikustannukset tulevat enemmistön ratkaisun vuoksi vähennettäväksi kumulatiivisesti pesän varoista: ensiksi fiktiivisinä kustannuksina ja sitten tosiasiallisesti konkurssipesältä laskutettavina kuluina.³⁴ Kun vahingonkorvaus maksetaan konkurssipesälle, se jaetaan samalla tavalla ja samassa etuoikeusjärjestyksessä kuin muutkin konkurssipesään kertyvät varat.³⁵

Erityisesti Suomen vahingonkorvausoikeudessa lähtökohtana olevan *täyden korvauksen periaatteen* vuoksi on vaikea nähdä enemmistön ratkaisun vahingonkorvauksen määrästä ja sitä koskevien perustelujen ohjaavan laajemmalti oikeuskäytäntöä jatkossa. Vahingonkorvaus tulisikin tuomita konkurssipesälle aina täysimääräisesti fiktiivisiä konkurssikurssikustannuksia siitä ensin vähentämättä. Viimeksi mainittu suositus ei myöskään loukkaa vahingonkorvausoikeudessa noudatettavaa rikastumiskieltoa, koska *tosiasialliset* konkurssikustannukset tulevat joka tapauksessa konkurssimenetellyssä vähennettäväksi velkojille jaettavissa olevasta määrästä.³⁶

Lauri Paranko

³⁴ Vahingonaiheuttaja saa tällöin myös epäoikeutettua etua, kun fiktiiviset konkurssikustannukset leikkaavat hänen maksettavakseen tuomittavaa määrää. Syyttäjän tulisikin tällaisessa tilanteessa vaatia ainakin pääsääntöisesti rikoshyöty menetettäväksi valtiolle siltä osin kuin korvausta ei tuomita korvattavaksi asianomistajille (RL 10:9.3). Toisaalta lienee myös mahdollista, että pesänhoitaja voisi OK 18:8:ssä tarkoitettuna väliintulijana vaatia korvausta palkkiolleen KonkL 8:8.2:ssä tarkoitettun pidätysoikeuden nojalla konkurssin rautessa siltä osin kuin pesän muut varat eivät siihen riitä.

³⁵ HE 66/1988 vp, s. 168.

³⁶ Ks. vahingonkorvausoikeudessa noudatettavasta täyden korvauksen periaatteesta ja rikastumiskiellosta esim. *Pauli Ståhlberg – Juha Karhu*, Suomen vahingonkorvausoikeus. 6. uudistettu painos. Talentum Media Oy 2013, s. 397.